



MILLIONEVENTYRET

METODERAPPORT SKUP 2021

BRENNPUNKT
KJERSTI KNUDSSØN
CHRISTIAN SKAAR LURA
ANETTE BERENTSEN
INGEBORG RYGH HJORTHEN

Metoderapport, Skup 2021: Millioneventyret

Publisert: 25.01.21

Innsendere:

Kjersti Knudssøn, tlf: 95202961

Christian Skaar Lura, tlf: 41677177

Anette Berentsen, tlf: 91616592

Ingeborg Rygh Hjorthen, tlf: 41238011

Kontaktpersoner:

Kjersti Knudssøn, kjersti.knudsson@nrk.no

Christian Skaar Lura, christian.lura@nrk.no

Redaksjon:

NRK Brennpunkt

Postboks 8500 Majorstuen

0340 Oslo

Prosjektleder: Cecilie Ellingsen

Redaksjonssjef: Solveig Husøy

Redaktør: Frank Gander

Innsenderne står inne for juridiske og etiske vurderinger i rapporten.

Innhold

1. Innledning	1
2. Slik har arbeidet vært organisert	1
3. Samarbeid med svenskene	1
4. Innledende problemstilling	2
4.1 Mål: Få svar på spørsmålet	2
4.2 Middel: Finne Jan Helge Furu	3
5. Metodene	3
5.1 Kildepleie	4
5.2 Dokumentanalyse	4
5.2.1 Innbetalinger	5
5.2.2 Investormeldingene	5
5.2.2.1 E-poster	5
5.2.2.2 SMS-er	6

5.2.2.3 Vi metafortolker dataene	6
5.3 Systematiske arkiv- og registersøk	7
5.3.1 Kildekunnskap og puslespill	7
5.3.2 Domsresearch	7
5.3.3 Selskapsresearch.....	7
5.3.4 Den svenske dommen	8
5.3.5 Dette fant vi i arkivene.....	8
5.4 Kronologi	9
5.5 Søk i sosiale medier	9
5.5.1 Facebook	9
5.5.2 Instagram	10
5.5.3 LinkedIn	10
5.6 Bildeanalyse og Google	10
5.7 Treningsdata	11
5.7.1 Systematisert klokke- og fotodokumentasjon	12
5.8 Vi snurper igjen noten	13
5.8.1 Polar	13
5.8.2 Bilder	13
5.8.3 Banker	13
5.8.4 Myndigheter	14
5.9 Opptak og fortelling	14
6. Kildekritikk	15
7. Etske og juridiske avveininger	16
7.1 Identifisering	16
7.2 Bruk av innhold fra sosiale medier	16
7.3 Bruk av telefonsamtaler	17
7.3.1 Far Furu	17
7.3.2 "Trygve"	17
7.3.3 Anonyme investorer	17
7.4 Graden av pågåenhet	17
7.4.1 Søk etter Furu	18
7.4.2 Kilden som ble klippet bort	18
7.5 Bruk av Polar-data	18
7.6 Tilsvaarsrunden	19
8. Publisering og konsekvenser	19
8.1 Økokrim aksjonerer	19
8.2 Prosjektet faller sammen.....	20
8.3 Sverige følger opp	20
9. Vedlegg	21
9.1 NRK-publiseringer	21
9.2 Kildekode	22
9.3 Nettbaserte verktøy	22

1. Innledning

NRK Brennpunkt avslørte at et investeringsprosjekt som hadde foregått i det skjulte i mer enn 15 år, og som hadde tappet norske og svenske småsparere for millioner av kroner, var bygget på bløff, oppdiktede bankavtaler og luftslovt. Vi dokumenterte at minst 40 millioner ble investert av nordmenn. Saken var helt ukjent for norsk politi før vi publiserte dokumentaren "Millioneventyret" 25. januar 2021. Samme dag publiserte vi en nyhetsfeature om saken på nrk.no.

Vi fant den norske hovedmannen, som levde i skjul i Norge.

Sakens direkte konsekvens var at syv personer i Norge og Sverige ble pågrepet og siktet. Saken etterforskes ennå av norsk og svensk politi.

2. Slik har arbeidet vært organisert

Denne jobben ble styrt av en pandemi. Christian Lura og Kjersti Knudssøn sto for research og planlegging fra NRKs lokaler i Bergen. Anette Berentsen var fotograf/redigerer og en integrert del av teamet. Ingeborg Rygh Hjorthen bidro med research fra Oslo. Vi satt altså for det meste koronafast i Bergen, mens stadig flere spor ledet til andre deler av landet og utlandet. Fordi vi skulle lage en TV-dokumentar, måtte vi reise. Vi utnyttet de små opplettene i koronarestriksjonene som kom underveis i 2020, til å gjøre opptak og innhente fysiske dokumenter fra kilder. I nedstengte perioder måtte vi ty til telefonintervju. Utenlandstur måtte vi skrinlegge. Vi jobbet derfor hjemmefra med å kontrollere dokumenter og deretter systematisere dem. Vi saumfarte registre og sosiale medier og jobbet systematisk med research helt frem til publisering.

Vi jobbet på et fellesområde med tilgang på alle dokumenter, bilder og Excel. OneNote ble brukt til notater og logger. Dette gjorde det lett å holde oss oppdatert, enten vi var på hjemmekontor eller fysisk samlet i kontorlandskapet.

NRKs Visuelle historier-avdeling bisto med grafiske løsninger.

3. Samarbeid med svenskene

I september 2019 kom det en henvendelse fra en reporter i Uppdrag granskning, SVT. Han fortalte en spennende og ganske absurd historie som virket å handle om et stort investeringsbedrageri som skulle ha pågått i Sverige i 20 år, og der et hundretall personer skulle ha blitt svindlet for minst 100 millioner kroner.

Det skulle være en norsk mann involvert, og SVT ba om hjelp:

Det vi undrar är vad han är för person - var bor han, livsstil, fordonsinnehav, bolagsengagemang, tidigare domar - you name it!"

Vi vurderte at det var viktig å hjelpe svenske kollegaer, og vi begynte å grave etter informasjon. Researchmetodikken kommer vi tilbake til, men i løpet av noen dager hadde vi dannet oss følgende bilde:

Nordmannen eide ikke eiendom, hadde ingen daværende roller i norske selskaper. Han hadde vært involvert i tidligere konkurser og hadde blitt idømt konkurskarantene. Han var skilt og registrert som utvandret fra Norge. Søk i historiske skattelister viste at han ikke hadde hatt inntekt eller skattet til Norge siden 2007.

Med dette som utgangspunkt begynte SVT å lete etter nordmannen Jan Helge Furu. De kom i kontakt med et offer som ville være anonym. Rykter gikk om at investeringsprosjektet var omfattende, også i Norge, og at Furu kunne være den norske hovedmannen. Men SVT klarte ikke komme i kontakt med Furu og valgte derfor å fokusere på den svenske siden av historien. Vi ønsket ikke å tråkke i deres bed, men SVT spurte om vi kunne samarbeide. Hvis vi tok hånd om den norske siden, kunne de legge alt inn på å finne ut hva som hadde skjedd i Sverige. Vi ble enige om å dele relevant informasjon. Historier stopper ofte ikke ved landegrensene, og samarbeid på tvers av etablerte redaksjoner og landegrenser som metode er gull verdt.

Vi hadde allerede gjort mye research som SVT ikke kom til å bruke, historien fascinerte, så i februar 2020 begynte vi å nøste.

4. Innledende problemstilling

Trolig hadde også nordmenn investert store summer. Investorene hadde fått løfte om rask gevinst. Pengene skulle brukes til å løse ut en rekke truster og gamle bankkonti fra finansmetropoler som Hongkong og Zürich. De som satset, ble lovet eventyrlige summer i retur, og det ble jobbet knallhardt i selskapet "Fairmont Ltd." for å realisere gevinstene. Selskapet var angivelig aktivt i Hongkong og Zürich.

Men siden de første innskuddene ble gjort tidlig på 2000-tallet, hadde ingen sett noe til den lovede avkastningen. Bakmennene var enten forsvunnet eller svært vanskelige å få tak i. De oppdaterte sine investorer om prosjektet ukentlig over e-post, SMS og etter hvert WhatsApp. Men det var enveiskommunikasjon, uten noen form for dokumentasjon på hvor pengene var blitt av.

Satt mange investorer også i norske hjem og klamret seg til et håp om at pengene en dag ville komme? Var det svindel?

I så fall var prosjektet del av en dyster, global statistikk. En rapport fra Action Fraud, et nasjonalt senter for svindelrapportering i Storbritannia, anslår tapene fra investeringsbedrageri til å være nær 7 milliarder kroner fra 2019 til 2020, bare i Storbritannia. En rapport fra Finance UK viser at omfanget av investeringsbedrageri øker dramatisk.

Hvis vår sak var et bedrageri, ville det ha pågått lenger enn noen svindeloperasjon norsk politi kjente til.

Investeringsprosjektet var på papiret for fantastisk til å være realistisk. Vi valgte likevel fra starten å stille den mest opplagte problemstillingen på hodet. Vi spurte oss selv:

"Kan prosjektet være ekte?"

4.1 Mål: Få svar på spørsmålet

Dette spørsmålet hang ved oss gjennom resten av researchen. Vi mener det var et viktig og riktig utgangspunkt. Ved å ta høyde for at prosjektet kunne være det som bakmennene hevdet det var, en fantastisk, men reell mulighet til å tjene mye penger, håpet vi å redusere faren for å gå i bekräftelsesfeller og overse viktig informasjon. For å være ærlig, var det lett å trekke tidlige konklusjoner i denne saken. Men ved å favne om tvilen, ble vi tvunget til aktivt å lete etter dokumentasjon på at investeringsprosjektet faktisk fantes.

Det ansproret oss også til å ta et vell av informasjon vi etter hvert fikk tilgang til, på alvor. Vi behandlet strømmen av meldinger fra bakmennene som om de kunne være sannferdige oppdateringer. Det brakte oss mye lenger enn om vi hadde avfeid det hele som vrøvl.

4.2 Middel: Finne Jan Helge Furu

Mye av vår research kom til å handle om å lokalisere Jan Helge Furu.

Vi håpet han kunne fortelle om han var involvert i investeringsprosjektet, og i så tilfelle hvilken rolle han hadde. Vi ønsket å få vite omfanget av prosjektet i Norge, både i antall investorer og penger investert. Kanskje kunne han fortelle hva prosjektet gikk ut på og hvorfor det var så store problemer med å gjennomføre utbetalinger. Det var viktig å finne ham for å avklare hovedspørsmålet; var prosjektet reelt, eller en bløff?

Men foruten noen telefonnumre var Furu usynlig. Han ville ikke snakke med oss, så vi måtte finne andre veier til informasjon og forståelse.

Investorene og småsparerne skulle etter hvert gi nyttig hjelp. De kunne fortelle hvordan informasjonsstrømmen var, hvor mye penger som var investert og hva de var lovet. Veldig mye av kommunikasjonen fra Furu til investorene handlet om hans deltakelse i møter i Sveits, i Hongkong og andre steder, med navngitte bankforbindelser. Han fortalte at han bodde i Zürich og jobbet på fulltid med å få investeringsprosjektet i havn.

Samtaler med mange av småsparerne avdekket at det var denne historien, spunnet gjennom mange år, som gjorde at de ikke helt ville slutte å tro på at gevinsten en dag ville komme. Furu jobbet jo for dem i Zürich, og bankene han viste til, var jo reelle. Da kunne det ikke bare være bløff?

Furu hadde liten Facebook-aktivitet og en sparsomt utstyrt profil, med noen få bilder som kunne være tatt i fjellandskap i Sveits. Han hadde et par LinkedIn-profiler som fortalte om tidligere og nåværende direktørstillinger i Norge, Sverige og Hongkong. Ellers hadde vi lite å gå på. I Folkeregisteret var han registrert som utvandret. Han svarte verken på det norske eller kinesiske mobilnummeret vi hadde. Hans slektninger og bekjente sa enten at han var i Sveits, eller at de ikke visste hvor han oppholdt seg.

Fant vi Furu, fant vi også trolig svaret på mange av våre spørsmål.

5. Metodene

Researchen fordret kreativitet. I starten var det nesten ingen skriftlige spor å gå etter. Verken på nett eller i sosiale medier satte Furu eller investeringsprosjektet mange spor etter seg. Det var heller ingen i Norge som ville si noe som helst om hva de hadde vært med på.

Om hele investeringsprosjektet var en bløff, forklarte jo det hvorfor vi ikke fant noe håndfast dokumentasjon om "Fairmont ltd." Vi endte opp med å undres over en variant av det klassiske, japanske ordtaket: "Hvis et tre faller og ingen er der for å høre det, lager det da en lyd?"

Hvis det ikke finnes spor etter et investeringsprosjekt, er det da beviselig svindel?

Vi måtte grave dypt i den journalistiske verktøykassen for å kunne fortelle denne historien. I dette kapitlet skal vi gå gjennom de viktigste metodene vi brukte i arbeidet: Fra klassiske disipliner som kildepleie og dokumentasjon, til dokumentanalyse, R-programmerte

nettverkskart og tidslinjer, og innhøsting av data fra en for oss overraskende, men viktig venstrearmskilde.

5.1 Kildepleie

Den mest vedvarende metodebruken i arbeidet vårt ble også kanskje den viktigste: Kildepleien.

Gjennom research som Hjorthen hadde bistått svensk TV med, var det dukket opp en investor i Arendal som angivelig hadde satset millioner av kroner. Jan Tore Langmyr hadde snakket anonymt med SVT. Vi forsto tidlig at et diffust finanseventyr krevde tydelige personer om det skulle bli forståelig for folk flest. Vi ønsket oss åpne kilder. I mange uker jobbet vi over telefonen først med å få Langmyr i tale, deretter til å stille opp. Det første fysiske intervjuet med ham ble gjort anonymt fem dager før Norge stengte ned. Historien han fortalte, spriket i alle retninger, men han ga oss tilgang på mengder av skriftlig dokumentasjon. Vi hadde nå e-poster, bankpapirer og kvitteringer vi kunne bruke stille korona-uker til å systematisere. Samtidig jobbet vi videre med hans tillit, og da det uker senere ble mulig å reise, hadde han bestemt seg for å stå åpent frem. Vi fikk nye bunker dokumenter. Mye av dette hadde ingen, utenom Langmyr og hans kone, sett før.

I dokumentene sto navn på andre som hadde investert, men svært få ønsket å snakke. Vi ringte likevel opp igjen, gjentatte ganger. For hver gang ble samtalene litt lengre. Tilliten vokste, og kildene åpnet seg. Nye navn dukket opp. De uttrykte alle frykt for at det skulle bli kjent at de snakket med media. De var fortalt av Jan Helge Furu at de kom til å tape alle millionene de hadde investert dersom de brøt tausheten.

Til slutt hadde vi kjennskap til i overkant av 30 norske investorer. Noen ville ikke snakke, andre fortalte litt uten å kunne dokumentere det de sa. Men ti personer valgte etter hvert å dele informasjon anonymt. Til sammen hadde de 30 investert minst 40 millioner kroner. Trolig er tallet en del høyere, da flere ikke ville si beløpet.

For disse menneskene handlet livet om personlige konkurser, oppløste ekteskap, pantsatt og tapt eiendom. Noen levde i konstant frykt for torpedoer og pengeinnkrevdere, andre var drevet ut i kriminalitet for å betjene gjeld. Det ble tydelig at for investorene var Furus millioneventyr i realiteten et 15 år langt mareritt. De var millioneventyrets sanne ansikter.

Kildesamtalene pågikk jevnlig på telefon. Det var vanskelig å få i stand fysiske møter på grunn av korona. Til tider var det frustrerende, men det kan også være at nettopp det at vi kun snakket på telefon, var avgjørende for at kildene våget å åpne seg. Etter et halvt år valgte Espen Bergård Johansen å snakke åpent, og han ga oss skriftlig dokumentasjon på det han fortalte.

Andre forble anonyme, men delte tekstmeldinger og ukentlige oppdateringer som de mottok fra Furu. Det innebar at vi nå til enhver tid kunne vite hva som rørte seg i prosjektet. Disse kildene var sårbare og skamfulle, men ønsket å medvirke til å komme til bunns i saken. Det var avgjørende at vi respekterte deres ønske om skjult identitet.

5.2 Dokumentanalyse

Alt vi fikk tak i av skriftlig dokumentasjon ble registrert, saumfart og analysert. Vi indekserte hvert av dokumentene i Excel. De to viktigste filene våre var en liste over innbetalinger til prosjektet og en liste over meldinger fra Furu til investorene. Dokumentene ga innsyn i to viktige dimensjoner i saken: Penger som ble innbetalt, og forklaringer om hvor de ble av. Vi trengte oversikt over begge.

5.2.1 Innbetalingene

I materialet til Langmyr lå det en rekke kvitteringer på bankinnskudd, bankremisser og kontoutskrifter fra flere år tilbake. I tillegg fantes det utskrifter av e-postkommunikasjon som beskrev pengetransaksjoner. Flere av kvitteringene var det mange papirkopier av, og det var stor fare for å telle dem dobbelt. Dokumentasjonen kom i en ustrukturert haug, så det var helt nødvendig med en metodisk indeksering.

Regnearket vi opprettet over innbetalinger i prosjektet, hadde følgende kolonner:

Dokumentdato, til-mottaker, til-konto, til-bank, sum, fra-mottaker, fra-konto, fra-bank, kildereferanse, kommentar.

Om pengedokumentet vi indekserte, manglet noen opplysninger - en kvittering på et innbetalt kontantbeløp har for eksempel ikke noen fra-konto - lot vi felt stå åpne.

Men ved å indeksere og så sortere alle transaksjonene på dato, ble det mulig å følge pengene.

For eksempel: En bankutskrift fra Loftet pub, ett av Langmyrs selskaper, viste at 11.10.05 ble det hevet en bankremisse på 320.000 kroner, og pengene ble tatt ut fra pubens konto. Samme dag, klokken 12:45, satte Jan Tore Langmyr inn 320.000 kroner i kontanter på en konto tilhørende Reidar Ingolv Furu, ifølge en kvittering utstedt av Nordea.

Reidar Ingolv Furu er far til Jan Helge Furu og var mellommann for store pengesummer som ble sendt til Hongkong. På denne måten kunne vi dokumentere overføringer på 8,6 millioner kroner fra Langmyr og hans sfære til far og sønn Furu.

Det ga oss en idé om omfanget. Dokumentene bekreftet også det Langmyr og andre kilder fortalte i intervjuer.

5.2.2 Investormeldingene

Bakmennene sendte ut jevnlig rapporter til investorene om status i prosjektet. Som oftest ukentlig, i perioder oftere enn det. Meldingene ble i starten av 2000-tallet sendt på e-post, de senere årene kom beskjedene på SMS og/eller Whatsapp. De norske investorene mottok meldinger fra Jan Helge Furu i cirka 15 år.

I researcharbeidet fikk vi tilgang på svært mange av disse meldingene. Enkelte av investorene hadde systematisk lagret dem. Etter hvert fikk vi meldinger fra flere uavhengige kilder, slik at vi fikk bekreftet at de var ekte og sendt til flere. Mange av beskjedene var undertegnet "JH" og hadde en datoreferanse, men slett ikke alle. Noen hadde konkret informasjon om tid og sted for møter, men igjen - slett ikke alle.

Vi leste alle meldingene og bestemte oss for å ta dem på alvor, selv om innholdet tidvis fremsto som fantasirikt.

5.2.2.1 E-poster

En av våre kilder hadde klippet og limt e-postmeldinger inn i Word uten metainformasjon. Da måtte vi lese 82 tettpakkede sider med totalt 61.088 ord. Heldigvis serverte Furu ofte en innledende frase i meldingen som viste til ukedag eller en merkedag i kalenderen. Andre ganger refererte de til landskamper i fotball eller til bestemte skirenn i mesterskap. Meldingene var limt inn kronologisk av vår kilde. Nøye lesning gjorde det dermed mulig å tidfeste de aller fleste meldingene. De strakte seg over år, i periodene 2005-2010, 2011-2012 og 2017-2019. Alt ble lagt inn i et regneark med følgende variabler: Dato for utsendelse,

avsender, tekstinhold, personer nevnt i meldingen, nevnte banker, steder, summer, status, tone, oppholdssted, kommentar.

5.2.2.2 SMS-er

En annen kilde hadde mottatt oppdateringer som stammet fra Jan Helge Furu på SMS. Vi fikk gå gjennom mobilhistorikken hans. Men vi møtte ham ute av redaksjonen og hadde liten tid til rådighet. Løsningen ble å filme hans mobil med vår egen telefon mens vi scrollet kjapt gjennom årevis med SMS-korrespondanse, fra 2017 til høsten 2019. Etterpå kunne vi i ro og fred gå gjennom innholdet på kontoret. Fordelen med denne kilden var åpenbar: Sikker dato for alle meldinger, samt bekreftet avsender.

Vi gikk metodisk gjennom hver eneste melding, leste og indekserte dem med de samme variablene som e-postene.

Mye av innholdet var svært diffust, men når det var nevnt konkrete personer og steder, ble det notert ned. Det skulle bli nyttig senere. Hvis det kunne vise seg at Furu var der han sa han var, ville det styrke hans troverdighet. Men hvis vi derimot kunne vise at Furu var en helt annen plass enn det han fortalte investorene, ville det indikere at prosjektet var oppspinn.

5.2.2.3 Vi metafortolker dataene

Feltene "status" og "tone" i regnearket ble brukt av oss til å kategorisere meldingen: Om det var like før investorene skulle få utbetalt penger, satte vi status til "alt klart" og tonen til "håpefull", som for eksempel i meldingen fra 17. februar 2017.

id	dato	avsender	txt	personer	banker	steder	betaling	valuta	status	tone	oppholdssted	kommentar
1	2017-02-17	JHF	Hei og god kveld denne fredag 17 februar. Jeg har nettopp hatt en hyggelig samtale med Mr Benjamin etter at han stengte ned systemet hos Julius Baer idag. Dokumentasjonen ble på nytt sendt fra HSBC Hong Kong og Mr. Lee, denne gangen gikk de riktig vei, Toronto og deretter til HSBC London. Mr Hartmann og Mr Herman har vært i London og fulgt prosessen. De betalte kostnaden på 150 tusen £ og all informasjon ble sendt over til Mr Benjamin. Han gjorde ferdig RWA dokumentasjonen på formiddagen idag og sendte dette siste dokument ut til de involverte bankene for de ulike grupper. Han har fått bekreftet tilbake RWA fra alle banker, også Toronto, men vi mangler fra Hong Kong. Den kommer mandag morgen, ligger klar når Mr Benjamin starter opp på morg...	Benjamin, Lee, Hartmann, Herman	Julius Baer, HSBC Kong, HSBC	Hong Kong, London, Toronto	150000	euro	alt klart	håpefull		

Når det likevel ikke ble noen løsning, men Furu fortsatt var optimist i meldingen 20. februar, ble statusen "tilbakeslag" og tonen fortsatt "håpefull". Med nye tilbakeslag sank også Furus optimisme, vi noterte oss status "tilbakeslag", tonen "skuffet" i meldingen som kom to dager senere.

id	dato	avsender	txt	personer	banker	steder	betaling	valuta	status	tone	oppholdssted	kommentar
1	2017-02-17	JHF	Hei og god kveld denne fredag 17 februar. Jeg har nettopp hatt en hyggelig samtale med Benjamin, L	Benjamin, L	Julius Baer, Hong Kong, London	Hong Kong, London, Toronto	150000	euro	alt klart	håpefull		
2	2017-02-20	JHF	Hei og god ettermiddag, vi har startet opp igjen etter helgen her i Copenhagen og Benjamin	Benjamin	Julius Baer, København, Zürich	København, Zürich			tilbakeslag	håpefull	København	
4	2017-02-22	JHF	Hei og god ettermiddag, det vil seg ikke helt for oss her i prosjektet. Det har stoppet Benjamin	Benjamin	Monaco Bai Monaco	Monaco Bai Monaco			tilbakeslag	skuffet		

Vi gjorde dette arbeidet på hundrevis av meldinger og gjenskapte tonen over tid som en graf for oss selv. Den viste at optimismen pleide å øke for prosjektet inn mot helg, mens mandager ofte var blå og to steg tilbake. Syklusen holdt seg gjennom år. Jan Helge Furu bygget opp en forventning om at pengene snart skulle utbetales, før en bank, en bankansatt eller et dokument i en filial i Wien eller Dubai sørget for stans i prosjektet. Forklaringene som ble servert på forsinkelsene, var mange og varierte.

5.3 Systematiske arkiv- og registersøk

Vi saumfarte alle tilgjengelige registre og arkiv etter informasjon om Jan Helge Furu og hans forbindelser. Kanskje kunne vi finne informasjon om hans eiendeler, bosted, gamle nyhetsoppslag og eventuelle befatning med domsapparatet.

5.3.1 Kildekunnskap og puslespill

En arbeidsmetode hos oss er stadig å utvikle kunnskapene om søkemuligheter og kilder, og å sikre tilgang til disse. Det ble en stor fordel i denne saken. Ved å systematisere data fra mange ulike kilder kunne vi dokumentere store deler av et liv. De viktigste registrene var: Bizweb (Brønnøysund), Dun & Bradstreet, Eiendomsregisteret, Folkeregisteret, Lovdata, digitaliserte kilder fra nb.no, Verifiera, Kjøretøysregisteret, skattelister, Pipl og allabolag.se. Digitaliserte adresselister og Retstidende ga også brikker til puslespillet.

Digitaliserte aviser fra Nasjonalbiblioteket ble en sentral kilde: Annonser og lysninger fortalte om yrkeskarriere, nylanseringer og konkurser, om familie og privatliv. En annonse fra 90-tallet hjalp oss med å verifisere hvem som eide et gammelt faksnummer vi hadde funnet på et dokument fra Hongkong.



FAKSOPPLYSNINGEN: Klipp fra en liten avisannonse på 90-tallet. En faks ble sendt til dette nummeret fra svenske bakmenn i Hongkong til Norge i 2005. Det lille Kontor var Jan Helge Furus selskap. Nytorvet 3 i Farsund var adressen til farens bokhandel.

5.3.2 Domsresearch

Innsyn i gamle straffesaker kan være krevende. Det er enklere med sivile saker, noe som kan være et godt tips å huske på. Mange sivile dommer om økonomi er ikke anonymisert i Lovdata. En metode vi benyttet, var å finne konkurser i gamle avisoppslag og Bizweb, gå til domstolen og hente ut konkursinformasjon og konkursinnberetninger, som ga oss mye innsikt om nettverk og økonomi.

Vi ba også om å få ut rettsbøker fra sivile dommer, som blant annet kan gi navn på vitner og deres kontaktinformasjon. Mange tingretter unntar disse automatisk, men man får dem dersom man slenger på en paragraf:

"Jeg ber da om innsyn i rettsbok, sluttinnlegg, rettsmeglingsprotokoller og sakskostnadsoppgaver i samme sak i tillegg til dommen, jfr tvl. § 14-2."

I en kjennelse fra Borgarting la vi spesielt merke til et sitat fra en revisor knyttet til uforsvarlig forretningsførsel i Furus selskap på 90-tallet:

"(...)summen av feil og mangler i regnskapet er meget betydelig. Vi vil faktisk gå så langt som å si at vi aldri har opplevd en regnskapsførsel med så lav kvalitet. Det er nærmest usannsynlig at det kan produseres så mange feil i et regnskap av denne størrelse.(...)"

5.3.3 Selskapsresearch

Vi gikk gjennom årsregnskaper til alle selskapene vi fant at Furu og hans krets hadde vært involvert i tilbake til 1990-tallet. Brønnøysundregistrenes digitale arkiv strekker seg bare til

midt på 2000-tallet. Eldre regnskaper fikk vi tilsendt fra Brønnøysund på papir. De ble OCR-skannet og lagt i vårt arkiv.

Vi visste at Furu hadde jobbet noen år i Sverige tidlig på 2000-tallet. Det var en viktig periode, for det var da han selv kom inn i investeringsprosjektet. Ved hjelp av tjenesten allabolag.se fant vi årsregnskaper til selskaper som han enten hadde sittet i ledelsen av eller vært eier av i Sverige på den tiden.

Det var spesielt notene vi var interessert i. Revisorrapporter ga oss også flere verdifulle opplysninger.

5.3.4 Den svenske dommen

I alt arbeidet med dokumentene fra investorkilder (5.2) dukket det opp noe interessant: På baksiden av et ark var det skriblet ned et etternavn og et halvt saksnummer. Navnet tydet på en svensk statsborger, og vi lokaliserte etter hvert saken som hjemmehørende i Stockholms tingsrett. Der fikk vi god bistand, et eksempel til etterfølgelse for norske domstoler.

Rettssekretæren fant dommen basert på de sparsomme opplysningene.

Hun fortalte også om hvilke andre innsynsmuligheter vi hadde hos dem; alle underlagsdokumenter som fortsatt var lagret. Heia Sverige!

Det viste seg å være en dom fra 2010, der en mann sto tiltalt for å ha tappet to selskaper for 3,5 millioner kroner. Han hadde gitt dem til Jan Helge Furu, som var innkalt som vitne i saken.

Innsynsmulighetene ved svenske domstoler er som sagt omfattende og kan glede ethvert menneske som heier på åpenhet. Dokumentlisten vi fikk, inneholdt 45 punkter. En del dokumenter var blitt slettet i 2016, da svensk rett gjør en skjønnsmessig utvelgelse etter noen år om hva som skal bevares.

Lydopptak fra retten kunne vi også fått ut, men normalt blir de slettet etter seks uker.

Til slutt satt vi igjen med 20 dokumenter fra den mer enn ti år gamle rettssaken, hentet fra tingrett, ankeinstans og påtalemyndighet. Blant annet fikk vi et verdipapir fra storbanken HSBC, innlevert som bevisdokument av tiltaltes forsvarer, som angivelig viste at Furu kontrollerte 29,5 millioner euro og 17,6 millioner dollar i banken.

5.3.5 Dette fant vi i arkivene

Ved å koble opplysninger fra diverse arkiv, norske og svenske dommer og årsregnskaper, kunne vi blant annet slå fast:

- Far og sønn Furu drev bokhandel og telekombutikk hver for seg på 1990-tallet, men inngikk etter hvert et slags forretningsfellesskap. Det kunne se ut som om sønnens forretningsførsel ga farens bokhandel store økonomiske problemer.
- Reidar Ingolv Furu hadde fungert som regnskapsfører for sønnen.
- Jan Helge Furu gikk konkurs og ble ilagt to års konkursskarantene i 1999.
- Han fikk senere sparken fra en lederstilling i Sverige på grunn av underslag.
- Faren ble også tiltalt for underslag av en bedrift på Sørlandet. Svensker som var involvert i investeringsprosjektet til sønnen, vitnet i denne saken.
- Jan Helge Furu opplyste under ed i svensk rett at det var samlet inn 92 millioner kroner i Norge og 255 millioner kroner i Sverige. Det var første gang vi hadde et håndfast anslag om omfanget av prosjektet.

For Jan Helge Furus del forsvant de fleste norske spor på 2000-tallet. Det sammenfalt med opplysninger vi hadde om at han da hadde bosatt seg i Hongkong.

5.4 Kronologi

Som beskrevet i pkt 5.2, ble kronologi viktig for oss i metodearbeidet. Vi skulle finne en mann som ikke ville bli funnet. Vi visste ikke hvor han var, men vi visste en del om hvor han hadde vært og hva han hadde gjort til ulike tidspunkt. Derfor laget vi et eget notat, etter modell av 1980-årenes Harald Tusberg-farsott: "Her er ditt liv, Jan Helge". Kronologisk og kortfattet skrev vi ned det vi kom over om Furus liv og karriere. Notatet ble oppdatert etter hvert som researchen skred frem.

Senere skulle vi også utvikle en tidslinje, programmert ved hjelp av R, Python og Javascript, da vi fikk håndfast dokumentasjon på hvor Furu hadde oppholdt seg (se 5.7).

5.5 Søk i sosiale medier

Uten store avtrykk i postlister eller offentlige registre måtte vi støtte oss på sosiale medier for å finne nåtidsinformasjon om Jan Helge Furu. Selv om det også her var lite å finne ved første øyekast, ga et systematisk arbeid resultater over tid.

5.5.1 Facebook

SVT hadde en kort periode tilgang på Furus lukkede Facebook-profil, men lastet kun ned sju bilder. De lastet ikke ned vennelisten. For oss var alt lukket, foruten en håndfull profilbilder.

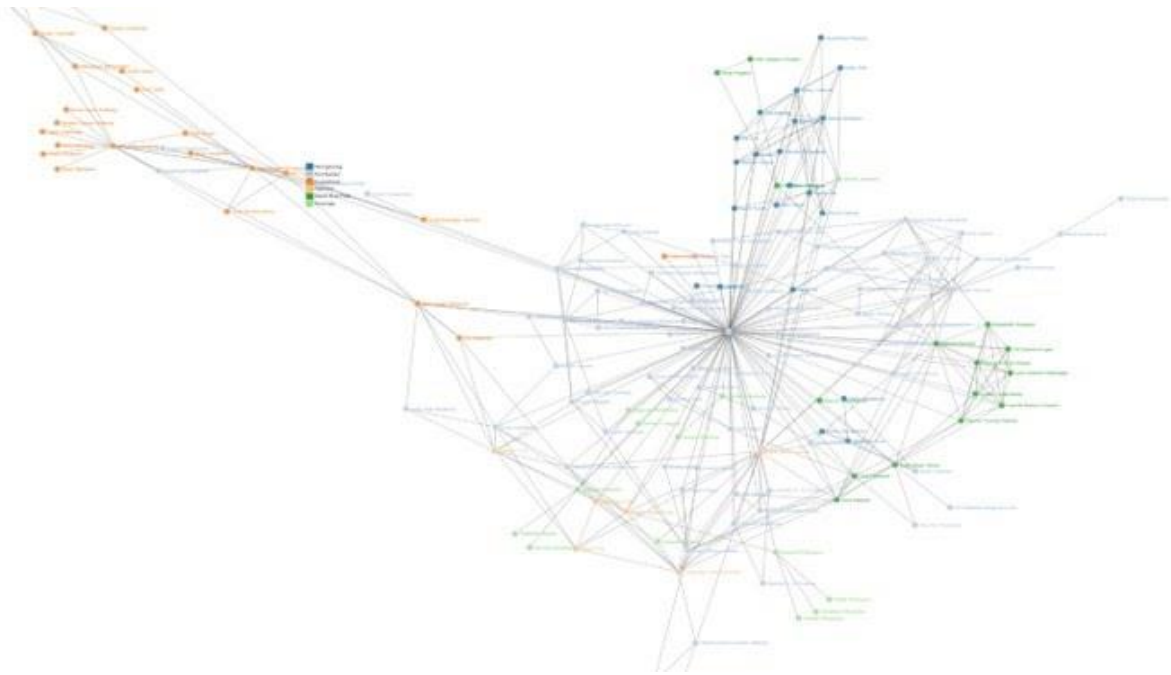
Det siste bildet var opplastet 11. mars 2020 og var likt av 33 personer. Vi antok at siden de hadde likt bildet, hadde de en form for relasjon til Furu, og vi begynte møysommelig å bygge et nettverk rundt ham med utgangspunkt i disse 33:

1. Se på bilder vennene hadde lagt ut selv.
2. Notere hvem som hadde likt bildene deres.
3. Sammenlikne med Furus liker-liste og finne nye, felles venner.
4. Gjenta prosessen.

Gjennom denne metoden fant vi bilder vennene hadde lagt ut sammen med ham. Vi kunne starte å tidfeste hvor han hadde vært på ulike tidspunkt.

Alle relasjonene ble lagt inn i et Excel-ark som etter hvert ble stort. For å lettere kunne holde oversikten over hvem som kjente hvem, programmerte vi et nettverkskart ved hjelp av R og en egen R-pakke, networkD3, som skaper visualiseringer basert på javascript-biblioteket D3. En anonymisert versjon av dette kartet med komplett kildekode er lastet opp i Github og lagt ved rapporten.

De ulike personene ble kategorisert inn i ulike fargekodede grupper for å holde ulike miljøer (investorer, familie, Hongkong-bekjente etc.) fra hverandre. Kartet gjorde det mye lettere å holde oversikten over relasjonene. Til slutt ble denne oversikten avgjørende for gjennombruddet i jakten på Furu (se 5.6 og 5.7).



NETTVERKET: Interaktiv grafikk over nettverket til Jan Helge Furu, bygget ved hjelp av analyser av "likes" på Facebook. Modell programmert med R og Javascript. (Se vedlegg.)

5.5.2 Instagram

Furu hadde en Instagram-profil, men også den var lukket, og han hadde postet svært få bilder. Men mange av Facebook-vennene hadde åpne Instagram-profiler. Noen av dem hadde også lagt ut bilder og video av Furu der, og flere av disse bildene bidro til å plassere ham i tid og rom. Vi passet på å lagre alle bilder som kunne være av interesse. De profilene med mest innhold relatert til Furu, ble skrapet ned i sin helhet. Et Python-skript som heter Instaloader, fritt tilgjengelig på internett, gjør at du med enkle kommandoer kan laste ned f.eks. alle bilder, alle metadata, alle stories og alle tagger knyttet til en åpen Instagram-profil.

5.5.3 LinkedIn

Furu ville fremstå som en suksessrik forretningsmann og hadde flere LinkedIn-profiler. De var mer eller mindre aktive og inneholdt til dels villedende eller utdatert informasjon. Men vi tok tidlig skjermdumper av sidene, og det viste seg å være gull verdt. Fire dager før publisering tok Furu endelig kontakt via e-post og benektet blant annet at han var en ledende person i "Fairmont". Men LinkedIn-profilen hans, som nå var slettet, hadde fortalt at han var "project director" i selskapet. Plutselig ble det vi i utgangspunktet kunne ha avfeid som irrelevant informasjon om et ikke-eksisterende selskap, nå en test på troverdigheten Furu utviste i tilsvaret han kom med (se 7.6).

5.6 Bildeanalyse og Google

Vi satt etter hvert på et vell av bilder, levende og stills, av Furu og hans omgangskrets etter å ha trålet spesielt Facebook og Instagram. De viktigste bildene ble indeksert med navn på personer, når bildet ble opplastet og hvor og når det var tatt, dersom det var mulig å fastslå. Både Facebook og Instagram skreller vekk det aller meste av metadata som gjør det vanskelig å vite mer enn det brukeren selv forteller om bildet. Bilder kan være lastet opp lenge etter at de ble tatt, noe vi oppdaget med flere av bildene som var interessante for oss. Noen bilder som ser ut til å være en plass, kan være tatt et annet sted.



Eksempel 1: Furu avbildet i en Swiss triathlon T-skjorte med et dalføre i bakgrunnen. Det ser ut som Alpene. Vi forsøkte å finne ut om bildet var tatt i Sveits. Men reverserte bildesøk (Tineye, Google image search) ga ingen treff. Ingen stedsnavn var synlig i bildet. Men i samme bildeserie fant vi noen bygninger som skilte seg ut. For å finne plassen, kombinerte vi informasjonen med Google maps og Google street view. Manuelt og visuelt "reiste" vi rundt i dalfører som kunne være kandidater. Men ingen steder rundt Zürich passet. Først etter mange måneder fant vi ut at bildet ikke var tatt i Sveits. Det var tatt ved Kötschachtaler Strasse, Bad Gastein, Østerrike.



Eksempel 2: En selfie tatt på en tribune ved en sportsarena. Jan Helge Furu og to andre personer har på seg sydvester med norske flagg. På en TV-skjerm i bakgrunnen ser vi en spiller i mørk drakt og noen nasjonalflagg, bl.a. Sør-Afrikas og Skottlands. Mannen bak Furu visste vi bodde i Hongkong, og basert på det vi så i bildet og noen googlesøk, kunne vi fastslå at bildet var tatt på Hong Kong Stadium 6. eller 7. april 2018, under rugbyturneringen "Sevens".



Eksempel 3: Et familiebilde tatt foran en foss gjorde oss lenge forvirret. Det var noe kjent, og vi tenkte først på Låtefoss i Hardanger. Men verken fjell, fossefall eller bygninger stemte. Vi lette via Google maps ved mange fosser på Vestlandet, men kom stadig tilbake til Låtefoss. Plutselig så vi hva som var galt. Det var speilvendt, trolig tatt med mobilens "selfiekamera". Flere ganger fant vi bilder som var blitt speilvendt, bevisst eller ubevisst. Vi "returspeilet" dette og andre bilder i Photoshop. Først da ble vi sikre på stedet.

Ikke alle bildene var like vanskelige å tid- og stedfeste som disse. Stadig flere puslebiter falt på plass bare ved hjelp av nitid granskning av detaljer i bilder, kombinert med Google Street View.

Og en dag oppdaget vi noe som ga oss et definitivt gjennombrudd.

5.7 Treningsdata

Denne metoderapporten beskriver bruk av databaser, programmering og digitale verktøy som viktige hjelpemidler. Det aller viktigste arbeidet handlet likevel om å være tålmodig, systematisk og observant. Rene menneskelige egenskaper, frikoblet fra datastøtte. Vi stirret på hundrevis av bilder fra sosiale medier for å prøve å finne en liten informasjonsbit som kunne være nyttig i jakten på Furu.

Det brede nettverkssøket på Facebook hadde ledet oss til noen personer vi overhodet ikke hadde hatt på radaren tidligere, deriblant en amerikaner som Furu var blitt kjent med i Hongkong. Til dags dato vet vi ikke om amerikaneren hadde en rolle i investeringsprosjektet. Det vi vet, er at han og Furu tok en sykkeltur sammen i Hongkong i 2016. De stoppet på

Jack's Terrazza i utkanten av byen og delte en flaske San Pellegrino. Pussig nok hadde Furu på seg samme T-skjorte som på Østerrike-bildet. På armen til Furu så vi en klokke.

Vi visste at Furu liker klokker, vi hadde sett bilder av ham med dyre Rolex- og Breitling-klokker tidligere. Men denne klokken viste seg å være en Polar treningsklokke. Vi så på flere bilder og oppdaget at han brukte en slik klokke ofte. I 2018 hadde han byttet til toppmodellen Polar Vantage.

Moderne treningsklokker er bygget dels for å registrere dine data, dels for å gi deg mulighet til å dele treningsdata med andre. Vi lette på Polars nettsider og fant "Flow", et sosiale medier-univers for folk som trener med Polar.

Vi fant Furus profil. Men treningsdataene var private. En "Følg"-knapp antydte at vi kunne få tilgang, men vi ventet med å trykke. Var det uproblematisk å overvåke en person på denne måten? Dersom han lastet opp data og de ikke var passordbeskyttet, mente vi det var etisk innenfor å ta en titt. Vi hadde på dette tidspunkt ikke noen tanker om å publisere materialet, men rett og slett lokalisere Furu. Men vi visste ikke hva som kom til å skje idet vi trykket på knappen. Vi tok det for gitt at han da ville få et varsel, og vi bestemte oss derfor for å prøve alle andre metoder først. Polarklokken skulle vi ha i bakhånd, som en siste utvei.

Men mange uker senere sto vi bom fast. Vi følte vi hadde gått inn alle mulige blindveier uten å finne sikker informasjon på hvor han oppholdt seg. Vi måtte finne ham og hadde ingenting å tape.

Vi trykket på knappen.

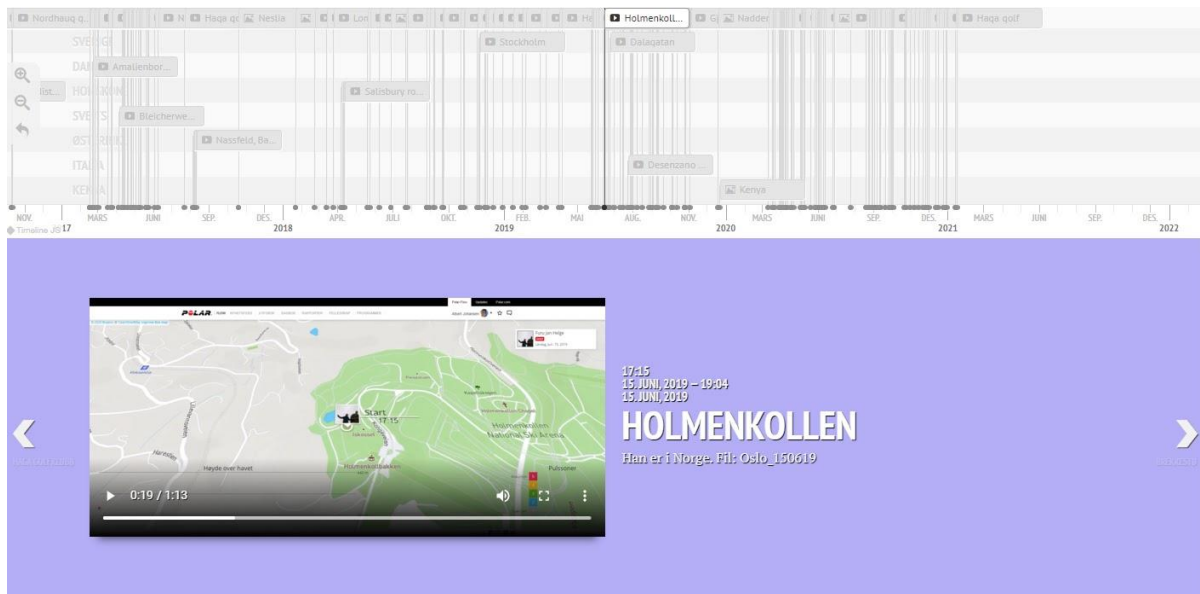
Det åpnet Sareptas krukke. Her var treningsdata helt tilbake til 2014. Treningsturer utendørs var registrert med GPS, og vi kunne følge bevegelsene hans på kart. Dataene kunne ikke lastes ned, Polar autogenererer i stedet en animasjon som spilles av som en video. For å sikre oss videoene, kjøpte vi programmet Debut Video Capture for noen hundrelapper. Da kunne vi gjøre videoopptak av egen skjerm og lagre egne videofiler lokalt. Vi jobbet fort, for vi regnet med at han kom til å bli varslet om at vi var inne på profilen hans.

Men ingenting skjedde. I stedet så vi at han fortsatte å laste opp data de neste dagene. Han visste åpenbart ikke at vi kunne følge ham i sanntid.

Vi fant nesten 300 treningsturer og studerte hver enkelt tur, la alle inn i Excel med dato og beskrivelse av rute. Slik oppdaget vi at han oppholdt seg for det meste i Norge. Mange av treningsturene var løpeturer i gater og i terreng, eller golfmoro på baner over hele Østlandet. Ofte endte han på en adresse i Bærum. Vi fikk en sterk mistanke om at han kunne bo der. Og siden han fortsatte å laste opp data, fikk vi nytt håp om å finne ham.

5.7.1 Systematisert klokke- og fotodokumentasjon

Vi ønsket oss flere visuelle hjelpemidler som kunne hjelpe oss å holde oversikten over hvor Furu med sikkerhet hadde vært, til hvilken tid. Vi hadde et Excel-ark i bønn med alle metadata høstet fra Furus Polar-klokke og all bilderresearchen vi hadde gjort. Løsningen ble å programmere en tidslinje med utgangspunkt i gratisverktøyet timelineJS. Det er bygget i Javascript, men krever data lagret i Google-skyen for å virke. Vi ønsket å ha det trygt lagret. Derfor modifiserte vi tidslinjen og bearbeidet våre data ved hjelp av R og Python slik at vi kunne bruke tidslinjen på en lokal server. Kildekoden er lenket opp i vedleggene.



OVERSIKTEN: Tidslinjen gjorde det enkelt for oss å navigere kronologisk i klokke-dataene. De nedlastede animasjonene fra Polar kunne startes med et musetrykk.

5.8 Vi snurper igjen noten

Mange måneder med research hadde båret frukter. På en måte hjalp pandemien oss, for vi hadde neppe hatt den samme tiden til skrivebordsjakt i en normal hverdag.

5.8.1 Polar

Polar-videoene ble elementet som bandt alle våre metodiske grep sammen. Vi kunne holde videoene opp mot hva han påsto i SMS-er og e-poster. Noen eksempler:

- 4. juni 2019 skrev han til investorene at han var i Sveits. I realiteten var det trim og kos på Kolsåstoppen.
- 11. september 2019 skrev Furu at han var i Zürich, men i virkeligheten syklet han i Bærum.
- Den 3. april 2020 fikk investorene beskjed om at han jobbet i Sveits, mens han spilte golf på Haga i Bærum.

5.8.2 Bilder

Også bildedatabasen var gull verdt. Noen eksempler:

- Julen 2018 sendte Furu ut melding om at han hadde arbeidet hardt og intenst i Zürich i flere uker, samtidig ble han avbildet på pub i Oslo med gamle venner fra Forsvaret.
- Romjulen 2019 fortalte han at han var i Zürich. Foto på instagram plasserer ham i Kenya på familieferie.

Ved å koble sammen all research og holde det opp mot hans egne ord, ble det tydelig at han ikke var ærlig.

5.8.3 Banker

Men det var jo en ørliten mulighet for at prosjektet likevel var reelt. Det svaret hadde kun Furu og de involverte bankene. Sveitsiske banker snakker ikke. Punktum.

I meldingene hadde Furu navngitt banker, bankfolk og i noen tilfeller konkrete møter.

- Vi kontaktet Royal Bank of Canada. Toppledelsen der skulle angivelig ha vært på møte i Zürich klokken 11.00 den 21. mars 2019 for å signere dokumenter. Etter flere runder fortalte banken at det ikke var tilfelle.
- 16. september 2020 deltok angivelig det sveitsiske finansdepartementet og nasjonalbanken i møte om prosjektet. Heller ikke de ville egentlig snakke, men etter flere henvendelser sa en talsperson i Finansdepartementet at de ikke kjente prosjektet og hadde aldri deltatt i noe møte. Han understreket at det sveitsiske finansdepartementet ikke går i møter med private aktører om slike forretningsprosjekt.
- Så gjensto Julius Bär bank, en sveitsisk privat forretningsbank, som skulle være hovedbank for prosjektet. Etter en rekke henvendelser over flere måneder ringte plutselig en kilde tilbake en ettermiddag. Kilden ville overhodet ikke stå frem, men vedgikk at banken verken kjente til prosjektet eller mannen Furu hevdet var hans kontaktperson.
- HSBC bekreftet at bankdokumentene fra rettssaken i Sverige (5.3.4) var forfalsket.

5.8.4 Myndigheter

Vi fant ingen spor av prosjektet noe sted. Men vår jakt i sosiale medier viste at Jan Helge Furu har en dyr livsførsel. Dersom ikke prosjektet finnes, hvor kommer pengene fra?

- Via anonyme kilder i det offentlige Sverige har vi fått vite at den svenske hovedmannen, Mikael Ivanoff, overførte 1,8 millioner kroner til Jan Helge Furu fra 2012-2014.
- I tillegg mottok Furu 1 million fra underslaget i Jokkmokk, ifølge politiets egne sakspapirer.
- Vi fikk en anonym kilde med tilgang til det norske valutaregisteret som kunne fortelle at Jan Helge Furu mottok 4,8 millioner kroner fra Mikael Ivanoff og hans kone i 2018-2019.
- Registeret viser at Furu har kontoer i utlandet som han jevnlig henter penger fra.

5.9 Opptak og fortelling

Vi skjønnte tidlig at det kunne bli utfordrende å lage en dokumentar av materialet. I starten ville få investorer snakke, og Furu virket det umulig å få tak i. Korona og reisebegrensninger gjorde ikke saken bedre.

For oss ble løsningen å filme all research. Vår jakt på hva som hadde foregått, og ikke minst letingen etter Jan Helge Furu, skulle fungere som motor. Det innebar at vi filmet oss selv både på kontoret og på reiser. Slik fanget vi bomturer og små oppdagelser.

Vi var avhengige av at vi fikk ofre til å stå frem. Jan Tore Langmyr hadde en noe broket fortid, var svært syk og snakket usammenhengende om en helt ellevill historie. Han kunne knapt bevege seg på grunn av kols, noe som satte store begrensninger for hvordan vi kunne fortelle hans historie visuelt.

Furu og hans nære medarbeidere brukte tid på å diskreditere ham og fortelle andre investorer om dommer og kriminell fortid.

Men Jan Tore Langmyrs styrke var fortellerglede, han var ikke bitter, og han kunne dokumentere alt han sa. Vi valgte derfor å fortelle hans historie visuelt ved bruk av grafikk basert på hans egne dokumenter og bevis.

For å levendegjøre det han fortalte, fikk vi bilder fra ulike hoteller de hadde bodd på.

Det samme grepet brukte vi når vi skulle gjenfortelle Furus liv og reiser, der vi ikke hadde egne bilder vi kunne publisere.

Furu trer frem, først gjennom omtale, deretter gjennom ett og annet fotografi, og etter hvert blir han en tydelig figur når vi kan fortelle om hans bevegelser gjennom Polar-videoene og ferier i luksus.

Leken grafikk og musikk ble nøklene til å få liv i en historie som hovedsakelig besto av dokumenter, stills og mennesker som var redde for å vise ansikt. Vi fant grafiske løsninger selv i redigeringsrommet, i tillegg til grafikk fra NRKs avdeling i Oslo.

Men vi jobbet hele tiden med en spenning og usikkerhet. Det var ikke mulig å publisere før vi faktisk fant Furu. Utallige telefoner, SMS-er og beskjeder ble ikke besvart.

6. Kildekritikk

Minfelt 1: Investeringsprosjektet hadde foregått i mer enn 15 år. Da kan det være en utfordring for kilder å huske detaljer. Personer som valgte å fortelle, var gjerne preget av skam over hva de hadde vært med på. Vi mistenkte at de kunne bli fristet til å rosemale sin del av historien.

Løsning: Det vi brukte av muntlige kilder, var verifisert ved hjelp av SMS-er i tillegg til dokumenter som dommer, kvitteringer, offentlige brev, og ofte kryssjekket med andre uavhengige kilder.

Minfelt 2: De mange meldingene fra Furu til investorene var en blanding av faktiske opplysninger og høyst runde formuleringer om aktiviteter i en lukket finansverden. Her måtte alt sjekkes.

Løsning 2: Kontrollere alt mot Polar-data og verifiserte foto, pluss nøytrale kilder som for eksempel bankansatte.

Minfelt 3: Vi satt på bankdokumenter fra HSBC som så tilforlatelige ut, men som vi mistenkte var forfalsket.

Løsning 4: Be bankene om verifisering. Tre ganger hadde HSBC unnlatt å svare. Den fjerde gangen kom plutselig en bekreftelse på at et dokument var forfalsket.

Minfelt 4: Sosiale medier. Bilder og videoer trenger ikke være tatt den dagen de er lastet opp. Og bilder kan fort være speilvendte. Om de er tatt med selfie-kameraet på mobilen, er de speilvendte.

Løsning 4: Finne stedene de er tatt i Google street view. Kryssjekke tidspunktet med Polar-data og sosiale poster fra uavhengige kilder. Facebook-bilder fra treningsstudioet til Furu hadde plassert ham i tid og rom ved flere anledninger.

Det vi brukte av muntlige og skriftlige opplysninger, var altså krysskontrollert med minst én kilde (se f.eks. 5.9). Excel var hovedmotoren vår også for kildekritikk: I dokumentet "Hvor er Jan Helge?" hadde vi én rad pr. sikre observasjon av Furu, bekreftet av klokke-data eller foto, sortert på kolonnen dato. I kommentarkolonnen skrev vi hvor han selv hevdet å være på samme tidspunkt.

Minfelt 5: Vi får ikke vår førstehåndskilde og hans medsamsvorne i tale.

Løsning 5: Vi måtte finne ham.

7. Etiske og juridiske avveininger

Denne saken bød på flere vanskelige grenseoppganger. I dette kapittelet skal vi redegjøre for noen av dem. Prosjektleder Cecilie Ellingsen i Brennpunkt, NRKs etikkredaktør Per Arne Kalbakk, dok.samfunn-redaktør Frank Gander og Anne-Hilde Storm ved NRKs juridiske avdeling var gode støttespillere i diskusjonene.

7.1 Identifisering

Dette var svært vanskelig for oss. Å identifisere personer i en sak der det verken var reist straffesak eller tiltale, er et stort ansvar og krever en særlig aktsom rapportering av opplysninger. Vi hadde flere diskusjoner med redaksjonsledelsen før vi valgte å identifisere fire personer mot deres vilje: Jan Helge Furu, hans far Reidar Ingolv Furu, Ove Gustavsen og Anders Mikael Ivanoff.

Jan Helge Furu var den norske hovedmannen, viste alle våre undersøkelser. Gustavsen var Furus kanskje viktigste pengeinnsamler i Norge, ved siden av Jan Tore Langmyr, som jo stilte opp som åpen kilde. Ivanoff var den svenske lederen av prosjektet. Reidar Ingolv Furu hadde ført store pengesummer ut av landet på vegne av prosjektet.

Vi mente vi hadde god dokumentasjon på at disse fire hadde vært tungt involvert. Hver på sin måte hadde de vært delaktige i at et stort antall mennesker hadde investert og mistet store pengesummer. Investorene ble fremdeles gitt løfter om at pengene skulle komme.

Det var tre hovedgrunner til at vi valgte å identifisere:

- Alvoret i sakene, som knyttet seg både til de store pengesommene og alle årene prosjektet hadde pågått.
- Behovet for å advare både tidligere og potensielt nye investorer. Vi så at kommunikasjonen mellom Furu og dem som hadde investert, pågikk helt frem til vår publisering.
- Alle opplysninger om de involverte var fundert på solid dokumentasjon.

En beslutning om å identifisere fordrer ekstra varsomhet. Derfor unnlot vi å trekke konklusjoner, både i dokumentaren og i nettsakene, om hvorvidt det som hadde foregått, var straffbart. Vi brukte ingen begreper av injurierende karakter, som "svindel" eller "bedrag". Vi fortalte historien så godt vi kunne og lot leseren/seeren gjøre sine vurderinger. Alle de identifiserte fikk gjentatte forespørsler om å delta i dokumentaren. De ble også foreholdt kritikken mot dem før publisering og fikk tilsvaremulighet.

SVT, som vi samarbeidet med, gjorde andre valg. De anonymiserte samtlige bakmenn og -kvinner i sine to dokumentarer om den svenske siden av prosjektet. Vi bestemte oss for å ta en selvstendig vurdering og fant at behovet for å fortelle hvem de involverte var, var sterkere enn behovet for å verne dem fra offentligheten. Vi tror at nettopp valget om å identifisere, var avgjørende for de konsekvensene saken fikk (se pkt. 8).

7.2 Bruk av innhold fra sosiale medier

Det ble nødvendig å avklare hva vi kunne bruke av det store materialet vi hadde høstet fra sosiale medier. Vi satte en grense for oss selv mellom åpne og lukkede profiler: Kun bilder som hadde vært publisert åpent, fortrinnsvis på Facebook og Instagram, ble gjenbrukt av oss. Vi hadde via kilder også tilgang på bilder fra lukkede profiler i hovedpersonenes omgangskrets, men dem valgte vi altså ikke å bruke.

- Vi var nøye med bare å plukke ut bilder som hadde direkte verdi for historien vi skulle fortelle. Enten dokumenterte de hvor hovedpersonene, stort sett Furu, hadde vært. Eller de dokumenterte en livsstil som indikerte høyt pengeforbruk.
- Vi unngikk bilder som utelukkende hadde effekt av å stille noen i et ufordelaktig lys.
- En del bilder hadde privat karakter, da sladdet vi alle som ikke hadde direkte relevans for saken.

7.3 Bruk av telefonsamtaler

Researchen startet omtrent samtidig som koronaviruset kom til landet. Vi skjønnte at mange av samtalene med folk måtte skje over telefon i starten, og det var umulig å vite når, eller om, vi fikk reise ut på opptak.

Det ble derfor viktig å ta vare på både lyd og bilde fra disse samtalene. Vi filmet oss selv under alle viktige kildesamtaler, med mobilen på høyttaler. Noen av disse opptakene endte opp i dokumentaren.

7.3.1 Far Furu

Vi brukte deler av flere samtaler med Reidar Ingolv Furu. Det var ikke en enkel avgjørelse, ettersom han først senere ble kjent med at vi hadde opptak. Men vi valgte å gjøre det først og fremst fordi han i samtalene hevdet at sønnen Jan Helge oppholdt seg i Zürich. Reidar Ingolv sa også at det ikke fantes spor som knyttet Jan Helge Furu til penger sendt til Hongkong. Disse to opplysningene var oppsiktsvekkende, siden vi hadde dokumentasjon på det motsatte. Og de motsetningene var vi nødt til å få med i historien. Vi hadde dessuten dokumentasjon på at han hadde medvirket til å utføre millioner av kroner til Hongkong.

Reidar Ingolv Furu fikk utdrag fra manus med det vi kom til å bruke av samtalene før publisering og tilbud om å kommentere ytterligere.

7.3.2 "Trygve"

En av dem som hadde satset mest penger på prosjektet, hadde først vært svært lite villig til å stå frem. Til slutt hadde han sagt ja til å møte oss og fortelle det han visste, anonymt. Men kilden hadde helseproblemer, og han døde få uker før møtet skulle finne sted.

Kunne vi bruke lyden av telefonsamtalen med ham?

Det er ikke lett å vite hva en avdød ville ha ment om et slikt spørsmål. Men utfra de lange samtalene vi hadde hatt med ham, samt at han samtykket til å møte oss for et anonymt intervju, var vår klare oppfatning at han ville at historien skulle bli kjent. Han hadde ingen nære slektninger, men vi kontaktet dem som var igjen i familien, som ga grønt lys. Vi valgte å respektere hans ønske om anonymitet, ga ham aliaset "Trygve" og gjenga noe av samtalen med ham. For oss ble det viktig å vise også denne siden av millioneventyret: Noen gikk i graven etter å ha mistet hele familieformuen.

7.3.3 Anonyme investorer

Vi snakket med en rekke investorer som overhodet ikke ønsket publisitet, og som var livredde for at familie, venner eller kolleger skulle få vite at de hadde mistet penger og/eller snakket med NRK. For å kunne bruke disse intervjuene på TV, brukte vi skuespillerstemme etter avtale med kildene.

7.4 Graden av pågåenhet

I innledningen av research-fasen kalte vi Jan Helge Furu vår "Moby Dick". Halvt på fleip. Men akkurat som i tilfellet kaptein Ahab, er det lett for at jaktinstinktet tar overhånd når den

hvite hvalen ikke bryter overflaten. Når du leter etter noen i et halvt år, er det en reell fare for å bli for ivrig i tjenesten.

7.4.1 Søk etter Furu

Vi var som sagt spesielt interessert i å finne Jan Helge Furu, siden hans bevegelser var viktige for hovedspørsmålet om hvorvidt prosjektet var en bløff eller ei. Da vi fant boligen til Furu i Bærum, satt vi en dag utenfor i 13 timer og ventet. Det førte til en diskusjon i etterkant: Er vi for pågående nå? Bilen sto utenfor, men ingen svarte da vi ringte på. Vi visste altså ikke sikkert om han var hjemme. Derfor tenkte vi der og da at vi kunne vente til han kom hjem, i håp om å få ham i tale. Først senere så vi på opptakene at vinduer var blitt lukket, og at han derfor faktisk hadde vært hjemme hele dagen. Denne lille historien ble med i dokumentaren. Vi tenkte at den like godt kunne slå tilbake på oss, men at vi burde være ærlige om metodebruken.

Ved en annen anledning hadde vi mistanke om at Furu befant seg på et landsted på Sørlandet. Da lot vi være å oppsøke eiendommen, da hytten var eid av personer i hans omgangskrets som var saken uvedkommende. Vi mente det var stor forskjell på å invadere andres liv og å oppsøke Furu i hans eget hjem.

Etter gjentatte hjemmebesøk og 13 timer på trappen forsto vi at Furu ikke kom til å åpne for oss. Via Polar-klokken hadde vi identifisert det vi antok var hans faste treningsstudio. Siden vi holdt hus i Bergen, fikk vi en kollega i Oslo til å holde øye med gymmen. Han fikk de første opptakene av Jan Helge Furu og en bekreftelse på at han trente her. Vi kom over fra Bergen for å prøve å få ham i tale. Vi hadde på forhånd bestemt oss for at hvis vi noen gang klarte å finne Furu, skulle vi ikke løpe etter om han ikke ville snakke med oss. Han skulle få spørsmålet om et intervju, og det var det. Vi ønsket ikke å fremstå bøllet. Det ville kunne forstyrre historien vi ønsket å fortelle. Vi holdt oss til planen.

7.4.2 Kilden som ble klippet bort

Vi var i tvil etter å ha oppsøkt en mann vi mente hadde hjulpet Furu ved flere anledninger. Denne mannen drev et lite firma, han var vel ansett og kjent i lokalmiljøet. Da vi troppet opp uanmeldt på kontoret hans, ble han rasende og nektet å svare på spørsmål. Scenen ville vært «godt TV», men for oss ble det underordnet. Vi var usikre på graden av hans involvering, om han var mer et offer enn tilrettelegger. Vi tvilte oss frem til å utelate scenen fra dokumentaren. I ettertid har vi fått flere indikasjoner på at han har hatt en betydelig rolle i å gi prosjektet legitimitet blant investorer. Men alt i alt er det bedre å være forsiktig.

7.5 Bruk av Polar-data

Videoene vi lastet ned fra Polar Flow, var eid av Polar, og det heftet på papiret strenge retningslinjer til gjenbruk av videoene. Først tenkte vi å gjenskape videoene grafisk til bruk på TV, men vår grafiske avdeling mente bestemt at det hadde mye større verdi å vise originalvideoene. Og det var vi enige i.

Vi tok en grundig juridisk gjennomgang av om vi kunne bruke videoene redaksjonelt. I korte trekk landet vi på følgende:

- Videoene dokumenterer en sak av stor allmenn interesse og kommer inn under sitatretten i åndsverklovens §29.

- Forarbeidene til loven slår fast at det er en videre adgang til å gjengi verk som er egnet til å belyse faktiske hendelser, som foto eller i dette tilfellet en autogenerated dataanimasjon basert på klokke-data.
- Sitatet bør være så kort som mulig, og det må ikke avsløre andres treningsdata enn dem som er knyttet til saken.

Med dette bakteppet brukte vi biter av to Polar-videoer, en der Furu sykler i Hongkong, og en der han er på toppetur i Bærum, mens han fortalte investorene at han var i Sveits. Klokkeren inneholdt mye informasjon som vi ikke fokuserte på overhodet, som hans treningsintensitet og puls. Dette var personlige opplysninger som ikke hadde relevans for historien, og som vi heller ikke ville fokusere på av etiske grunner. Den eneste motivet med å vise treningsturene var å plassere Furu i tid og rom.

7.6 Tilsvarende

Vi hadde ringt Furu jevnlig gjennom et år. I tillegg hadde vi bedt familie og venner formidle kontakt. Gjennom SMS-er til investorene, som vi fortløpende fikk tilgang på, fremgikk det at Furu var lei "...dette forferdelige Brennpunkt..." og advarte alle mot å snakke med oss. Vi hadde hengt skriftlige spørsmål på døren hans, og som siste utvei skrev vi ned en liste over spørsmål og påstander i dokumentaren som vi ønsket at han skulle kommentere. Vi sendte denne på e-post, og sendte samtidig melding om dette på WhatsApp. Her så vi at det ble haket av for at meldingen var mottatt og lest.

Fire dager før publisering mottok vi et langt svar på e-post fra Jan Helge Furu. Han hevdet i svaret at han kun var en vanlig investor og ikke hadde gjort noe galt.

Det var krevende å håndtere alle påstandene hans så tett opp mot publisering. Vi mente vi hadde dokumentasjon for at mye av det han hevdet i svaret, ikke stemte. Men fordi vi hadde identifisert ham og omtalt hans rolle så grundig, valgte vi å slippe ham til så mye det var mulig, i tråd med Vær Varsom-plakatens §4.14. Vi samlet essensen i svaret på flere tekstplakater mot slutten av TV-dokumentaren. I nettsaken, der det var større rom for sene endringer, la vi inn svar der det passet i teksten, slik at han fikk imøtegående kritikk direkte. Vi publiserte også hele svaret nederst i saken.

Også Reidar Ingolv Furu sendte skriftlige kommentarer som ble tatt inn i dokumentaren.

8. Publisering og konsekvenser

"Millioneventyret" ble publisert i NRK TV-spilleren om morgenen 25. januar 2021. Den timelange dokumentaren gikk på NRK1 om kvelden, og en nyhetssak ble sendt i Dagsrevyen. Samme dag, i 13-tiden, ble en feature-artikkel publisert på nrk.no.

Vi fulgte opp de neste månedene, både på TV, radio og nett, om konsekvensene i kjølvannet av saken. Mange av investorene var knyttet til et miljø rundt Langmyr og Gustavsven i Arendal. Vi dro veksler på NRKs sterke tilstedeværelse i hele landet, og NRK Sørlandet med reporter Jon Gelius leverte flere oppfølgingsaker de neste månedene.

8.1 Økokrim aksjonerer

En nordmann hadde altså levd i Norge inkognito i en årrekke, utenfor synsvidden til norske myndigheter. Saken vår fikk oppmerksomhet. Fire dager etter publiseringen ble Jan Helge Furu pågrepet i en leilighet i Bærum. Huset han hadde leid, ble ransaket av Økokrim som beslagla bl.a. PC, mobil og dokumenter. Furu hadde frem til da ikke vært på politiets radar.

- På bakgrunn av Brennpunkt-dokumentaren 25. januar fant Økokrim grunn til å foreta egne undersøkelser, og på denne bakgrunnen ble siktede pågrepet og er inne til avhør, sa førstestatsadvokat Trude Stanghelle i Økokrim.

Furu ble varetektsfengslet i totalt seks uker og siktet for grovt heleri av 11,2 millioner kroner, penger som stammet fra Mikael Ivanoff. Furu har hevdet sin uskyld i avhør og i retten. Ove Gustavsen ble også pågrepet og siktet for grovt bedrageri mot tre personer i tilknytning til "Millioneventyret". Heller ikke han har erkjent skyld. Jan Tore Langmyr anmeldte Furu for bedrageri, men denne saken ble henlagt fordi den var foreldet.

8.2 Prosjektet faller sammen

I 15 år hadde investorene trodd og håpet på at utbetalingene skulle komme. Mange av dem innså nå at de hadde blitt lurt. For flere av dem var dagene tunge rundt publisering, da de innså at pengene var tapt. De ga uttrykk for skam, men også lettelse. Nå kunne de gå videre og legge dette bak seg. Etter publisering tok flere, for oss ukjente ofre kontakt. Flere vurderte å anmelde bedrageri, men ifølge politiet er sakene deres foreldet, da det har gått mer enn ti år siden de investerte. Det er årsaken til at Furu er siktet for grovt heleri, ikke bedrageri.

SMS-ene har sluttet å komme, og det er ikke rekruttert nye investorer.

8.3 Sverige følger opp

I Sverige hadde politietterforskningen pågått lenge, men trass i SVTs publiseringer hadde det vært lite fremdrift. Nå tok norsk politi kontakt med svenske kolleger og ba om opplysninger i etterforskningen av Furu.

Oppdrag Granskning sendte en omarbeidet versjon av vår film i mars 2021. Der kritiserte de også svensk politis sendrektighet.

Senere i mars 2021 aksjonerte svensk politi og siktet fem svensker i saken. Anders Mikael Ivanoff ble varetektsfengslet. Han døde av helsemessige årsaker seks dager senere.

I Sverige er to gjenlevende personer fortsatt siktet. Det er ventet en tiltalebeslutning i løpet av vinteren/våren 2022.

I Norge er Furu og Gustavsen i skrivende stund fortsatt siktet. Økokrim anslår at på grunn av den omfattende informasjonsmengden blir det ikke tatt ut eventuell tiltale før mot forsommeren 2022.

9. Vedlegg

9.1 NRK-publiseringer

- 25.01.21: "Millioneventyret" - NRK Brennpunkt
<https://tv.nrk.no/serie/brennpunkt/2021/MDDP11000121>
- 25.01.21: "Millioneventyret" - nrk.no
<https://www.nrk.no/dokumentar/xl/nordmenn-ble-lokkes-til-a-investere-millioner.-15-ar-etter-er-pengene-fortsatt-borte-1.15160375>
- 25.01.21: "Investorer kan ha tapt minst 40 millioner kroner" - Dagsrevyen
<https://tv.nrk.no/serie/dagsrevyen/202101/NNFA19012521/avspiller#t=18m49s>
- 26.01.21: "Finanstilsynet: Antall investeringsbedrageri øker" - Dagsnytt
<https://radioarkiv.nrk.no/record/9ee4d46a-f9d6-4478-a4d4-6af9d6547809>
- 27.01.21: "Hun satset sparepenger i vennens prosjekt" - Dagsrevyen
<https://tv.nrk.no/serie/dagsrevyen/202101/NNFA19012721/avspiller#t=29m57s>
- 29.01.21: "Her blir han pågrepet" - nrk.no
<https://www.nrk.no/dokumentar/her-blir-han-pagrepet-etter- millioneventyret -1.15348885>
- 29.01.21: "Økokrim pågrep antatt leder av investeringsprosjektet" - Dagsrevyen
<https://tv.nrk.no/serie/dagsrevyen/202101/NNFA19012921/avspiller#t=15m29s>
- 02.02.21: "Hun satset farsarven på Millioneventyret" - nrk.no
<https://www.nrk.no/dokumentar/kvinne- 77 -satset-arven-pa-en-investering-i-utlandet-1.15355773>
- 02.02.21: "Hun satset farsarven på Millioneventyret" - Dagsrevyen
<https://tv.nrk.no/serie/dagsrevyen/202102/NNFA19020221/avspiller#t=14m47s>
- 12.02.21: "Politiet har utvidet siktelsen" - nrk.no
<https://www.nrk.no/dokumentar/siktelsen-mot-den-antatte-hovedmannen-i-millioneventyret-er-utvidet-1.15370987>
- 12.02.21: "Turid - enda et offer står frem anonymt" - Dagsrevyen
<https://tv.nrk.no/serie/dagsrevyen/202102/NNFA19021221/avspiller#t=16m11s>
- 25.02.21: "Regnskapsfører trukket inn i Millioneventyret" - Dagsrevyen
<https://tv.nrk.no/serie/dagsrevyen/202102/NNFA19022521/avspiller#t=18m36s>
- 11.03.21: "Ny person pågrepet" - nrk.no
<https://www.nrk.no/dokumentar/ny-person-pagrepet-i- millioneventyret -1.15410515>
- 11.03.21: "Pengeinnsamler pågrepet" - Dagsrevyen
<https://tv.nrk.no/serie/dagsrevyen/202103/NNFA19031121/avspiller#t=15m13s>
- 12.03.21: "Gustavsen løslatt etter avhør" - Dagsrevyen
<https://tv.nrk.no/serie/dagsrevyen/202103/NNFA19031221/avspiller#t=16m21s>
- 19.03.21: Millioneventyret rakner - nrk.no
<https://www.nrk.no/dokumentar/hovedmannen-i- millioneventyret -er-pagrepet-og-siktet-for-grovt-bedrageri-1.15424142>
- 22.03.21: "Svensker pågrepet etter Millioneventyret" - Dagsrevyen 21
<https://tv.nrk.no/serie/dagsrevyen-21/202103/NNFA21032221/avspiller#t=8m5s>
- 10.06.21: "Økokrim: Investeringsprosjektet er en bløff" - Dagsrevyen
<https://tv.nrk.no/serie/dagsrevyen/202106/NNFA19061021/avspiller#t=21m16s>
- 12.06.21: "Finner ingen bevis for at prosjektet eksisterer" - nrk.no
<https://www.nrk.no/sorlandet/ millioneventyret -finner-ingen-bevis-for-at-prosjektet-eksisterer-1.15534185>

9.2 Kildekode

Tidslinje og nettverksgraf

<https://github.com/chrilur/millioneventyret>

9.3 Nettbaserte verktøy

Instaloder - henter "alt" fra en Instagram-konto

<https://instaloder.github.io/>

TimelineJS - gratis tidslinje

<https://timeline.knightlab.com/>